

12Α-7: Κλασική Αρχαιολογία: Αρχιτεκτονική, Πολεοδομία, Οικιστική

Ζ' ΕΞΑΜΗΝΟ

ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΙΕΡΑ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥΣ ΔΙΑΣΤΑΣΗ

ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ, ΚΤΙΡΙΑ, ΑΝΑΘΗΜΑΤΑ

Περιεχόμενο μαθήματος

Στόχος του μαθήματος είναι η μελέτη των ιερών του ελλαδικού χώρου με έμφαση στον χωρικό σχεδιασμό και την εξέλιξή τους από την εποχή του Σιδήρου μέχρι και τους ελληνιστικούς χρόνους, καθώς και ο αντίκτυπος των πολιτικών εξελίξεων σε αυτά. Εξετάζεται η ίδρυση των ιερών, τα χαρακτηριστικά και ο ρόλος τους στις πόλεις-κράτη, η χωροταξική τους οργάνωση, οι κατηγορίες των οικοδομημάτων και τα αναθήματα. Επίσης, μελετώνται οι αλλαγές τόσο χωροταξικές, όσο και οικοδομικές ή σχετικές με τις κατηγορίες αναθημάτων που παρατηρούνται στα ιερά ανά εποχή και σύμφωνα με τις πολιτικές εξελίξεις σε τοπικό επίπεδο. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη διαμόρφωση των πανελλήνιων ιερών, καθώς και στο ρόλο των πόλεων-κρατών στην εξέλιξή τους.

Οι ενότητες που θα μελετηθούν περιλαμβάνουν τα ακόλουθα:

α) πανελλήνια ιερά, β) αστικά ιερά, γ) εξωαστικά ιερά, δ) ιερά μυστηριακών λατρειών.

Μελέτη για τις εξετάσεις

Gruben, G., *Ιερά και ναοί των αρχαίων Ελλήνων.* Μτφρ. Δ. Ακτσελή, Αθήνα 2000.

Βαλαβάνης, Π., *Ιερά και αγώνες στην αρχαία Ελλάδα: Ολυμπία, Δελφοί, Ισθμία, Νεμέα,* Εκδ. Καπόν, Αθήνα 2017.

Sparforth, T., *Αρχαίοι Ελληνικοί Ναοί.* Μτφρ. Μ. Μαχαίρα, Αθήνα 2006.

Για τα γενικά χαρακτηριστικά των επιμέρους οικοδομημάτων των ιερών, όπως των ναών, των θησαυρών, των γυμνασίων, των σταδίων, κλπ. μπορείτε να συμβουλευτείτε:

Μπούρα, Χ., *Μαθήματα της Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής.* Πρώτος τόμος, Αθήνα 1980.

Müller-Wiener, W., *Η Αρχιτεκτονική στην αρχαία Ελλάδα.* Μτφρ. Μπ. Σμιτ-Δούνα, Θεσσαλονίκη 1995.

Μορφή εξέτασης

A) Υποχρεωτική γραπτή εργασία και παρουσίασή της στην αίθουσα κατά τη διάρκεια του εξαμήνου. Η εργασία συνυπολογίζεται 50% στην τελική βαθμολογία.

Σημείωση: Τα θέματα των εργασιών τα δηλώνουν οι εγγεγραμμένοι φοιτητές το αργότερο μέχρι την τρίτη εβδομάδα του εξαμήνου (31/10/2021).

Ημερομηνία κατάθεσης γραπτής εργασίας: την ημέρα της γραπτής εξέτασης.

B) Γραπτή ή προφορική τελική εξέταση (θα επιβεβαιωθεί στην πορεία του εξαμήνου) που θα περιλαμβάνει:

- α) εικόνες για σχολιασμό
- β) συνθετικές ερωτήσεις.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Alcock, S. - Osborne, R. *Placing the Gods, Sanctuaries and Sacred Space in Ancient Greece*, Oxford University Press, Oxford 1994

Βαλαβάνης, Π., *Ιερά και αγώνες στην αρχαία Ελλάδα: Ολυμπία, Δελφοί, Ισθμία, Νεμέα*, Εκδ. Καπόν, Αθήνα 2017.

De Polignac, F., *Cults, Territory, and the Origins of the Greek State*, University of Chicago, Chicago, 1995.

Funke, P. - Haake, M. (επιμ.), *Greek Federal States and Their Sanctuaries: Identity and Integration*, Franz Steiner, Stuttgart 2013.

Gruben, G., *Ιερά και ναοί των αρχαίων Ελλήνων*. Μτφρ. Δ. Ακτσελή, Αθήνα 2000.

Hellstrom, P. (επιμ.), *Religion and Power in the Ancient Greek World*, Uppsala. Boreas 24, Uppsala: University of Uppsala Press 1996.

Hurwit, J. M., *The Athenian Acropolis: History, Mythology, and Archaeology from the Neolithic Era to the Present*, Cambridge 1999.

Marintos, N. - Hägg, R. (επιμ.). *Greek Sanctuaries, New Approaches*, Routledge, New York, 1995.

Melfi, M. - Bobou, O. (επιμ.), *Hellenistic Sanctuaries. Between Greece and Rome*. Oxford University Press, Oxford 2016.

Morgan, C., *Athletes and Oracles. The Transformation of Olympia and Delphi in the Eighth Century B.C.*, Cambridge, 1990.

Morgan, C., The Origins of Pan-Hellenism, στο: N. Marinatos & R. Hägg (επιμ.), *Greek Sanctuaries. New Approaches*. London, 1993, 18-44.

Morgan, C., The Evolution of a Sacral 'Landscape: Isthmia, Perachora and the Early Corinthian State, στο: S. Alcock & R. Osborne (επιμ.), *Placing the Gods, Sanctuaries and Sacred Space in Ancient Greece*, Oxford 1994, 106-143.

Morgan, C., From Palace to Polis? Religious developments on the Greek mainland during the Bronze Age/Iron Age Transition, στο: P. Hellstrom (επιμ.), *Religion and Power in the Ancient Greek World*, Uppsala. *Boreas* 24, Uppsala: University of Uppsala Press 1996, 41-57.

Pedley, J. G. *Sanctuaries and the Sacred in the Ancient Greek World*, Cambridge University Press, 2005.

Scott, M. *Delphi and Olympia: The Spatial Politics of Panhellenism in the Archaic and Classical Periods*, Cambridge University Press, 2010.

Scully, V. *The earth, the temple and the gods: Greek Sacred Architecture*, Yale University Press, 1979.

Spawforth, T., *Αρχαίοι Ελληνικοί Ναοί*. Μτφρ. Μ. Μαχαίρα, Αθήνα 2006.

Τραυλός, Ι., *Πολεοδομική Εξέλιξις των Αθηνών από των Προϊστορικών χρόνων μέχρι των αρχών του 19^{ου} αιώνοσ²*, Αθήνα 1993.

Whitley, J. *The Archaeology of Ancient Greece* (2001), ειδικά τα κεφ. 7 και 12.

Η λατρεία των ηρώων και οι αθλητικοί αγώνες

Το Πελόπιο

Μακέτα του ιερού της Ολυμπίας

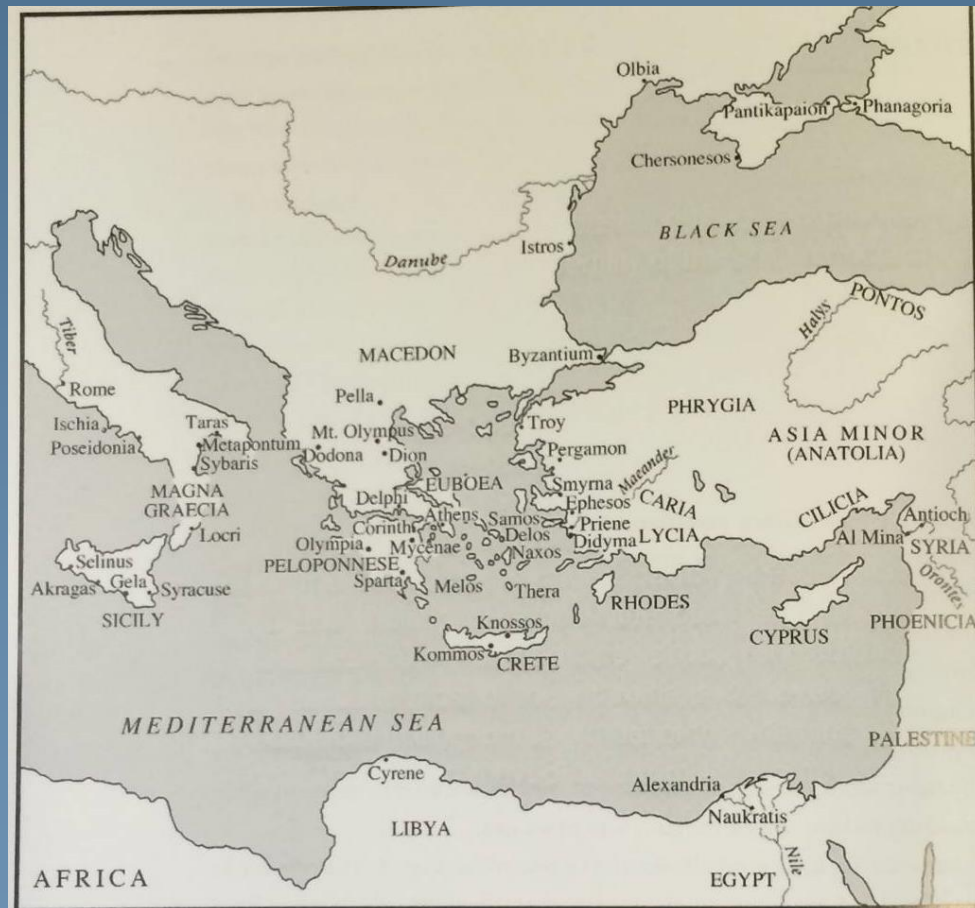
http://odysseus.culture.gr/h/2/gh2562.jsp?obj_id=5983&mm_id=10588

Τα ιερά

- Βρίσκονται σε όλο τον ελληνικό κόσμο, από τα παράλια του Εύξεινου Πόντου στα βόρεια μέχρι την Αίγυπτο και τη Λιβύη στα νότια και από τη Μ. Ασία στα ανατολικά μέχρι την Ιταλία και τη Σικελία στη δύση.

1. Map of the Greek world. Drawing after Paul Butteridge in Pedley (2002), fig. 0.2.

Η σημασία της μελέτης των ιερών

- Είχαν κεντρικό ρόλο στην θρησκευτική πρακτική των Ελλήνων, καθώς αποτελούσαν το χώρο εκδήλωσης των πεποιθήσεων τους (και των λατρευτικών πράξεων)
- Η θησεία λάμβανε χώρα στα ιερά.
- Μελετώντας τα ιερά κατανοούμε τον τρόπο άσκησης της λατρευτικής πρακτικής, οπότε και την αρχαιοελληνική θρησκεία.

Χωροθέτηση ιερών

A) Φυσικοί σχηματισμοί διέγειραν το ενδιαφέρον για το 'υπερφυσικό' και αποτέλεσαν χώρους 'θρησκευτικής ευλάβειας'.

- Βουνοκορφές, κορυφές λόφων
- Σπήλαια
- Βραχώδεις σχηματισμοί ή ρωγμές εδάφους
- Στις όχθες των ποταμών
- Κοντά σε πηγές

B) Περιβάλλοντα ανθρωπογενή

- Μέσα και έξω από τα τείχη της πόλης
- Έξω από το αστικό περιβάλλον: στην ύπαιθρο (ενδοχώρα των πόλεων)

Το ιερό του Δία στη Ολυμπία

Ο ρόλος των ιερών στις πόλεις-κράτη

- Θρησκευτικός
- Οικονομικός
- Κοινωνικός
- Πολιτικός

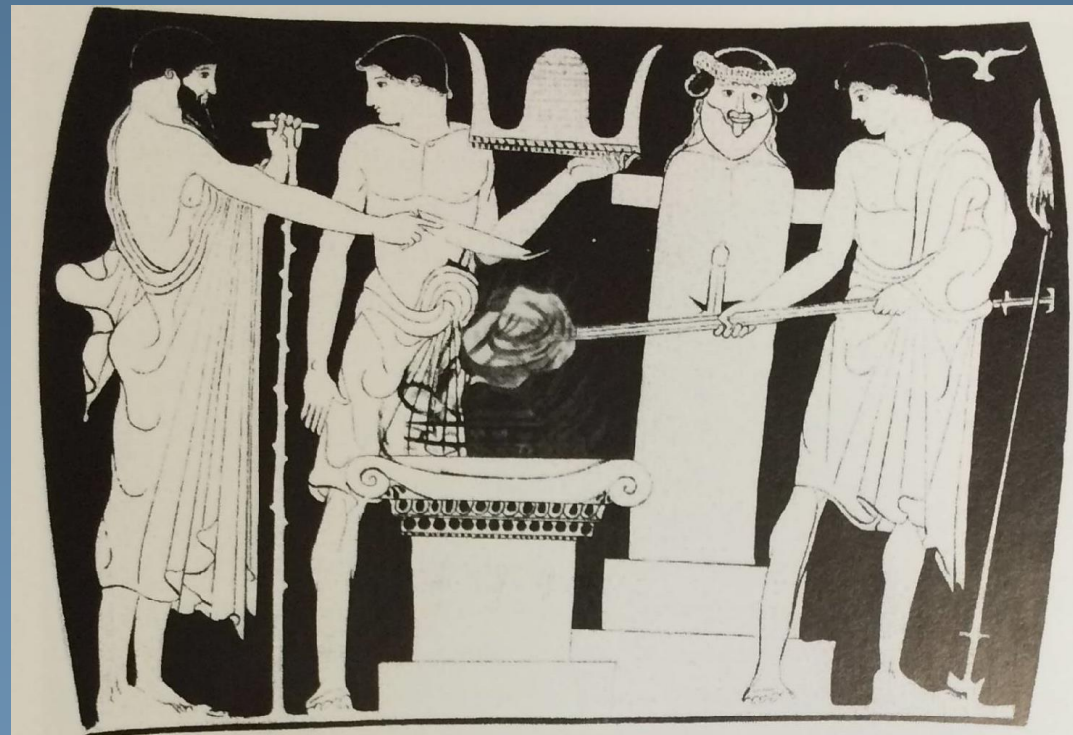

Τα ιερά στις πόλεις

- Ναός: ιερός χώρος.
- Σύμβολο του συλλογικού χαρακτήρα και της ταυτότητας της πόλης-κράτους.

6. Drawing of a sacrifice scene showing an altar (*foreground*), a herm (*background*), and three participants: One pours a libation onto the altar (*at the left*), another (*center*) holds a receptacle for the sacrificial instruments, while the third roasts the sacrificed animal's entrails on a spit. Detail of an Attic red-figure krater (Naples, National Museum no. 127929). After *Monumenti Antichi* 22 (1913), pls. vol., no. 80.

Χαρακτηριστικά

- Περίβολος ο οποίος σηματοδοτεί το χώρο μέσα στον οποίο τελούνται οι ιεροπραξίες.
- Χώρος για τις θυσίες (βωμός)
- Οικοδομήματα (βωμοί, ναοί, στοές)
- Αναθήματα (αγάλματα ή άλλα ατομικά ή ομαδικά αφιερώματα)
- Αλσύλλια ή συστάδες δέντρων

Πρόπυλο - Πομπή

- Οι τελετουργικές πομπές αποτελούσαν θρησκευτικές πρακτικές και έπρεπε να προβλεφθεί χώρος για την διεξαγωγή τους.
- Το **πρόπυλο** (ή πύλη) σηματοδοτούσε την είσοδο στο ιερό, το πέρασμα από το κοσμικό (ή το 'βέβηλο') στο ιερό.
- **Ιερά οδός**: μέσα από την πύλη περνούσε μία οδός, συχνά πλακόστρωτη, η οποία οδηγούσε στο βωμό και είχε το χαρακτήρα του 'τελετουργικού δρόμου'.

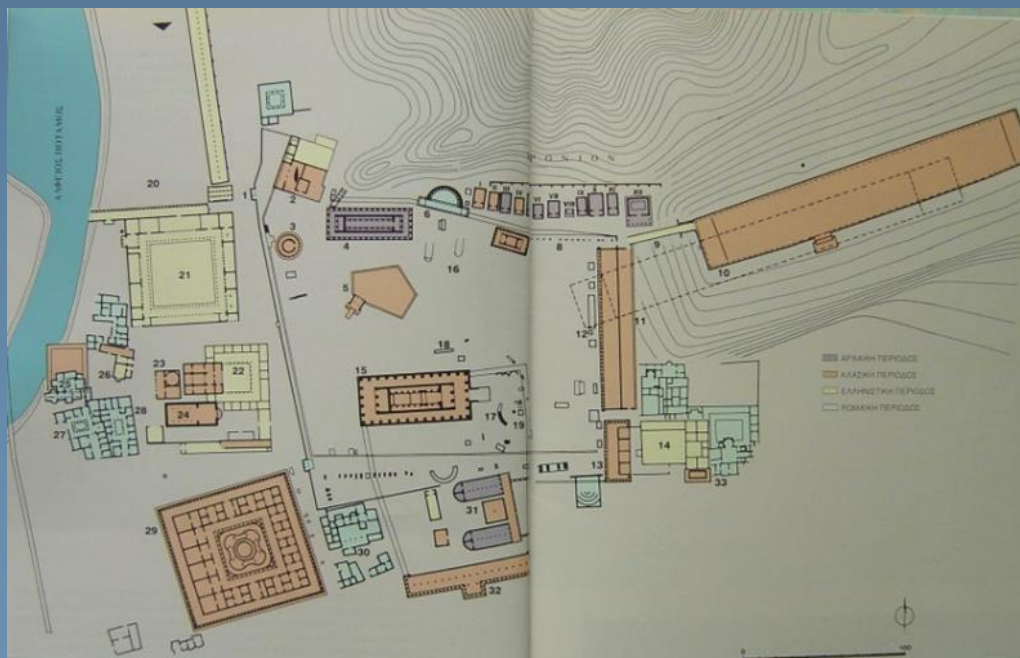
Ο βωμός

- Υπαίθριοι βωμοί
- Ο κύριος βωμός βρισκόταν συνήθως ανατολικά του κυρίως ναού του ιερού και ήταν ευθυγραμμισμένος με το λατρευτικό άγαλμα που ήταν τοποθετημένο στο εσωτερικό του ναού.

Ο ναός

- Ο κυρίως ναός καταλάμβανε την πιο εξέχουσα θέση στο ιερό.

Από Plan_Olympia_sanctuary-en.svg: User:Bibi Saint-Polderivative work: Geraki
TLG - Greek translation of Plan_Olympia_sanctuary-en.svg, Κοινό Κτήμα,
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=12573340>

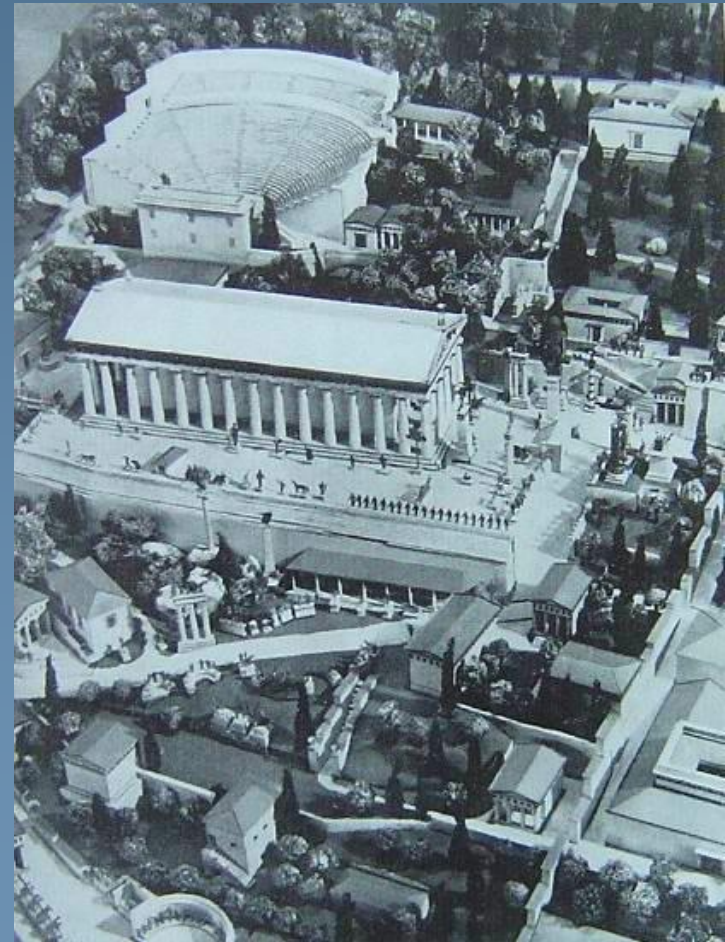
Άλλοι χώροι στα ιερά

- Μεγάλες αίθουσες ή συστάδες δωματίων εξυπηρετούσαν επίσης τη λατρεία. Ορισμένοι από αυτούς του χώρους διέθεταν λουτρά, τροφοπαραγωγικούς χώρους (μαγειρεία), συμποσιακούς χώρους (‘τραπεζαρίες’).

Θησαυροί

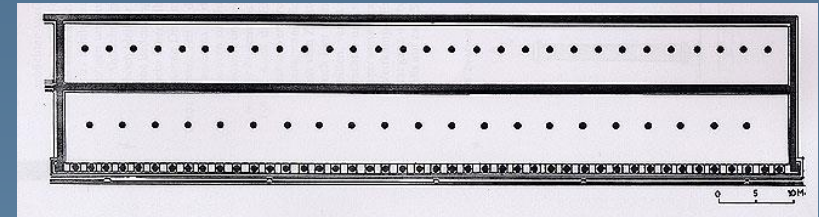
- Ναόςχημα, μονόχωρα συνήθως οικοδομήματα που στέγαζαν τα πιο πολύτιμα αναθήματα μιας συγκεκριμένης πόλης, και αποτελούσαν τα ίδια εντυπωσιακά αφιερώματα στη θεότητα.

ΣΤΟΕΣ

- Χώρος ξεκούρασης των επισκεπτών.
- Χώρος έκθεσης αγαλμάτων και αναγλύφων.
- Χώρος όπου οι νεοαφιχθέντες στο ιερό πραγματοποιούσαν τελετουργίες κάθαρσης ή/και πλήρωναν για την είσοδό τους στο χώρο.

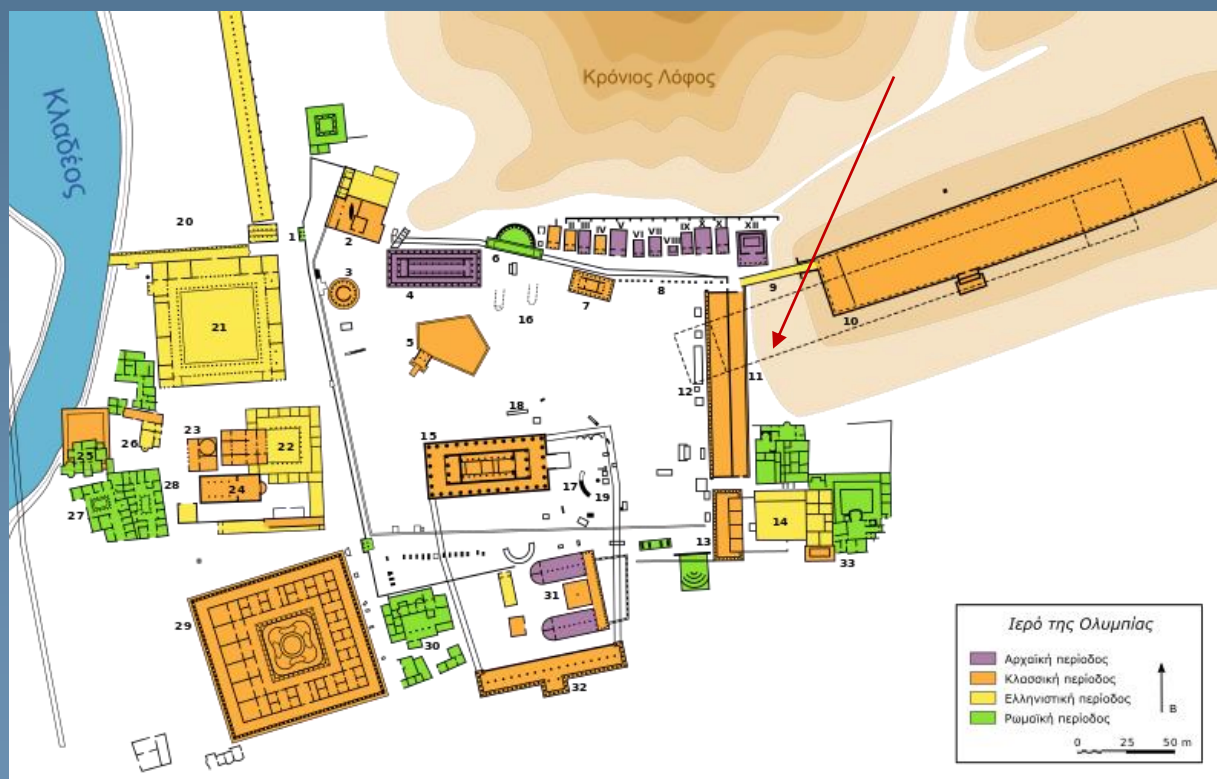
Κάτοψη της Στοάς της Ηχούς
στην Ολυμπία

http://odysseus.culture.gr/h/2/gh2562.jsr?obj_id=532&mm_id=5046

Κάτοψη του ιερού της Ολυμπίας

Αναθήματα

- Τα αναθήματα προς τη θεότητα τοποθετούνταν σε άμεση γειτνίαση με σημαντικά κτίρια ή χώρους.

Παραγγελιοδότες/αναθέτες

- Ιδιώτες.
- Ηγεμόνες, κρατικοί φορείς.
- Το σύνολο των πολιτών (Βουλή).

